

“La base antàrtica es va construir per interessos polítics”

Josefina Castellví

Oceanògrafa i exdirectora de la base antàrtica Juan Carlos I

Com a biòloga i oceanògrafa, quines conseqüències creu que pot tenir el fuel del Prestige sobre els ecosistemes gallecs?

—Jo sóc pessimista. És evident que és el pitjor desastre ecològic de l'estat i un dels més grans del món, sobretot perquè no és localitzat i està molt estès. Això està relacionat amb la distància a què s'ha enfonsat el Prestige de la costa. Com més lluny, el sector sobre el qual actua és més gran i això té conseqüències fatals. No tant per l'embrutament de platges i roquers com per un fet que em preocupa molt: el trencament de la cadena alimentària.

—No diuen que el fuel no és tòxic?

—Diuen els científics que tenen informació sobre aquest tema, i per tant ho hem de creure, que no és tòxic, però la toxicitat té dos vessants: la toxicitat del producte mateix, d'una banda, i l'efecte fisicoquímic que té el producte, d'una altra. I aquest segon concepte de toxicitat sí que existeix. El major cens d'aus mortes el van detectar ara fa dues setmanes.

—Com més va, va pitjor?

—Correcte. Amb el temps sortiran més efectes negatius. Aquest efecte fisicoquímic de la barreja d'hidrocarburs que formen aquest fuel té un efecte d'ofegament i de segur que ha afectat dues peces fonamentals d'aquesta cadena: el fitoplancton i el bentos, que

són els animals i plantes que viuen enganxats al fons marí.

—Quant pot trigar a recuperar-se la cadena alimentària?

—Com que la superfície afectada és tan extensa, les larves de crustacis o mol·luscs han de venir de més lluny perquè, probablement, no haurà quedat gaire cosa.

—I poden venir?

—Les larves, en si mateixes, tenen mobilitat encara que no sigui pròpia. Es deixen dur pels corrents i en poden arribar, però si troben una roca plena d'hidrocarburs no s'hi enganxaran. També és cert que el mar té una dinàmica pròpia i això ho netejarà després d'uns anys.

—Del tot?

—L'avantatge que tenim és que aquest fuel, tot i ser una de les pitjors barreges d'hidrocarburs, és un producte natural i en la natura hi ha organismes capaços de metabolitzar-lo i fer-lo desaparèixer. Això passarà. Pensa que de mareas negres com aquesta no n'hi ha moltes, però de vessaments petits n'hi ha cada dia i, en canvi, no en tenim cap manifestació. Per què? Perquè hi ha aquesta flora microbiana capaç de metabolitzar els hidrocarburs. Ara bé, en un lloc on, en un moment determinat, es vessen aquests milers de tones d'hidrocarburs, la flora microbiana no està preparada per assumir-ho. Fent una comparació un pèl

grollera, això és com si a una persona amb molta gana li poses una tona de pollastres. No se l'acabarà pas.

—És a dir, que trigarà a recuperar-se.

—Perquè les costes gallegues recuperin la productivitat —que és de les més altes del món— passarà temps.

—Quant de temps?

—És difícil de dir. L'escala de temps de la natura no és l'escala de temps de l'home. Vint o trenta anys només són un instant per al planeta Terra, però per a nosaltres són molt. I si triga aquest temps les repercussions socioeconòmiques hauran estat molt greus.

—Molta gent s'hi dedica diàriament a treure el fuel de les roques. Servirà de res?

—Em sap greu si se senten defraudats perquè un dia treuen fuel i a l'endemà es troben les platges igual de brutes. Jo els donaria ànims: no es tracta de netejar una platja; la qüestió és treure tot el que puguem del mar, perquè no continuï allà. I l'estat ideal fóra fer un veritable esforç per treure aquests hidrocarburs de dintre del mar. Això és més difícil, perquè treballar a la mar no és treballar a terra.

—El del mar pot fer més mal que el dels roquers?

—Hi ha una part de l'hidrocarbur de la qual no parla ningú i que pot fer un mal terrible, que és la que està submergida. Per algunes imatges submarines sabem que ha arribat al fons. I afectarà, una altra vegada, la cadena alimentària: aquests animals que, com que no són aprofitables, sembla que no tinguin importància, com les esponges o els cucs, formen part de la cadena alimentària i són fonamentals.

—I la pesca?

—No tant. La pesca és una altra cosa. Els animals que tenen mobilitat, els bancs de peixos, no es deixen enganxar per una cosa d'aquestes. Se'n van ràpidament. Per tant, no em fa cap angúnia que els pescadors tornin a la feina en unes setmanes. Potser no en trobaran a prop, però els pescadors aniran on hi hagi els bancs de peixos.

—Pot comparar aquest desastre amb d'altres com l'Erika o l'Exxon Valdez?

—No t'ho sé dir. Tots dos van ser molt greus. En concret, el desastre del

JORDI PLAY

Prestige és particularment greu per les conseqüències que pot tenir en el futur. He dit que sóc pessimista perquè em temo molt que, aquestes 50.000 tones que hi ha soterrades allà, ens les menjarem totes. Una a una aniran sortint totes i faran molt de mal.

—La profunditat ajuda o complica la situació?

—És un problema, perquè en aquesta profunditat no tenim cap pràctica de treballar-hi. Bé: *chapeau* pel Nautile! Està fent el que pot, però sense cap

mena d'experiència anterior. Ho ha d'anar improvisant tot. Ja sabem que l'angle de dispersió és enorme i afecta molta costa, però allà on hi ha el Prestige és una zona de corrents profunds i ja veurem on anirà a parar. Això es pot magnificar molt. Quan una substància d'aquestes es queda en una àrea restringida i a poca profunditat, hi ha moltes coses a fer, però la situació on s'ha enfonsat és molt perillosa. Ara veurem què en diu el comitè científic que s'ha creat. Jo estic expectant.

—Hi ha qui diu que amb el fred es podria solidificar.

—A la profunditat on és el Prestige deu haver-hi dos o tres graus centígrads, però les densitats estan regulades també per la pressió. A la fondària del Prestige hi ha 350 o 380 atmosferes i el producte no es comportarà com en una proveta al laboratori. Jo em guardaria molt de dir que se solidificarà.

—Vostè ha treballat sempre en el Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC) i el coneix bé (ha estat delegada del CSIC a Catalunya el 1984 i va ser directora de coordinació de la presidència del CSIC el 1986). Hi ha un protocol per cas d'accidents que posa directament en comunicació el govern polític i l'elit científica?

—El Consell està preparat per a moltes coses, però se li han de dema-

nar. La mostra va ser el desastre d'Aznalcóllar.

—Sembla, però, que el comitè científic sobre Aznalcóllar es va crear quatre dies després de l'accident.

—Sí, va ser molt més ràpid que aquest. Ara no voldria fer una crítica ferotge de l'actuació del Govern, que ara, un cop ha passat tot, és molt fàcil; però sí que voldria constatar dos errors: no consultar la gent de mar i no consultar els científics.

—Per què la gent de mar?

—En els meus quaranta anys de treball oceanogràfic he après que la gent de mar és especialment rica en experiències, i això els permet resoldre un problema allà on tu no veus cap solució. Aquesta cultura els dona eines per improvisar. Amb l'experiència de muntar la base antàrtica Juan Carlos I

jo sempre buscava el suport de la gent de mar. La base és com un vaixell, amb l'única diferència que és a terra: la situació d'aïllament i les necessitats d'improvisació són les mateixes que les d'un vaixell. Per tant, la primera cosa que em sorprèn és que, en una regió amb tanta gent de mar, no es consultés ningú amb experiència. Qualsevol pescador els hagués dit que el Prestige, remolcat i canviant de rumb cada dos per tres, es trencaria. De segur. No és cap secret, això.

—I els científics?

—A Galícia tenen dos laboratoris de l'Institut Espanyol d'Oceanografia, un a Vigo i l'altre a la Corunya, i un centre del CSIC, l'Institut d'Investigacions Marines, a Vigo. Aquests tres laboratoris tenen molta experiència i, sobretot, molts contactes. Són gent homologada internacionalment que van a congressos i que poden demanar consells a gent d'arreu del món, alguns dels quals tenen experiència en altres desastres semblants.

—Què en pensa, del comitè científic que han creat ara?

—Té gent de diverses especialitats i el portaveu és l'Emilio Lora, vicepresident del CSIC i bon amic meu. Les decisions es resolen després de moltes discussions i no són les propostes d'un sòl. Però també cal dir no se'ls poden demanar miracles, perquè el mal ja està fet. Si els haguessin consultat des d'un bon començament, potser no seríem on som.

—Vostè ara és membre del Consell Assessor del Desenvolupament Sostenible (CADS) i potser ha format part d'algun d'aquests comitès de crisi. Creu que reben pressions polítiques?

—Jo diria que no. No he estat mai en cap comitè per motius d'un desastre com aquest. Al CADS no en tenim cap de pressió. Altra cosa és que, en acabat, els polítics facin el que nosaltres aconsellem. No crec que ells tampoc tinguin pressions. Conec gent que participa en el comitè i no són persones que es deixin pressionar.

—Parlàveu abans d'una flora microbiana capaç de metabolitzar els hidrocarburs. És possible utilitzar aquests microorganismes per reduir la taca?

—La idea és maca, però no gaire factible.

—Per què?

—Sobre aquests microorganismes s'hi ha treballat molt, i fins i tot hi ha un sistema, protegit amb una patent israeliana, per a netejar els petroliers. Funciona de la següent manera: quan un petrolier ha d'anar de buit cap a un port on ha de carregar petroli, omple els tancs d'aigua de mar per poder mantenir l'estabilitat. Quan arriba al lloc de càrrega de petroli ha de treure aquella aigua de mar que ara està fortament contaminada amb restes dels hidrocarburs. Per evitar el vessament d'aquesta aigua contaminada, hi ha aquesta patent israeliana que consisteix a introduir, quan s'omplen els tancs d'aigua, una concentració molt rica d'aquests bacteris especialitzats a menjar el petroli que, en el viatge de tornada, tindran temps de netejar els residus. Però no és el mateix dins d'uns tancs que en plena natura, on la dispersió és molt més gran i no saps quines conseqüències pot tenir sobre altres organismes.

—D'acord. Viatgem a l'Antàrtida, on vostè fundà la base Juan Carlos I. A l'illa Livingston hi ha una platja que es diu platja Pepita per vostè.

—No ho posis, això. Va ser un detall dels polonesos, que van ser els primers a fer un mapa cartogràfic de l'illa Livingston on som, i van posar una platja Pepita i un cap Ballester, en honor del doctor Ballester. Antoni Ballester va ser qui va tenir la idea que Espanya havia d'estudiar l'Antàrtida. No vaig ser jo.

—Però una malaltia li ho va impedir.

—Sí, però tenim Antàrtida perquè ell va insistir-hi durant més de vint anys.

—Ara els astrònoms es queixen perquè l'estat espanyol no s'ha integrat en l'Observatori Europeu Austral i no poden accedir a telescopis capdavanters. Als polítics espanyols, l'Antàrtida els quedava tan lluny com Andròmeda?

—Sí, sí... T'ho explico: el que va passar amb la base de l'Antàrtida és la prova clara que els poders polítics només es mouen per interessos polítics i mai per interessos científics.

—Per què ho diu?

—El doctor Ballester va anar a l'Antàrtida l'any 1966, invitat per Bèlgica. Va veure la quantitat de possibilitats de recerca que hi havia i va estar insistint i lluitant durant 21 anys, del 1966 al 1987. Tothom se'l treia de sobre. El 1987 vam aconseguir fer una expedició amb els polonesos, que tenien una base molt bona, i vam buscar un lloc, l'illa Livingston, per instal·lar una base espanyola. Vàrem tornar amb tot preparat per demostrar al CSIC que hi havia el lloc ideal. "Aneu a treballar a Barcelona, el Consell no s'hi posarà mai en això", ens van respondre. Això era el maig del 1987. Però quatre mesos després, al setembre, va començar a parlar-se de la renovació del Tractat Antàrtic, que s'havia de fer el 1989, i va córrer el rumor que en la renovació del tractat es repartiria el territori antàrtic.

—Només era un rumor?

—Sí, absolutament fals. Però, de sobte, els polítics van veure que Espanya no estava en el Tractat Antàrtic i van decidir entrar-hi per poder remenar les cireres. Van llegir les condicions del tractat i la primera deia "el país candidat ha d'haver demostrat interès científic sobre l'Antàrtida, haver fet expedicions i tenir-hi una base". Espanya, res de res. Només quatre bojos que hi havien anat. Aleshores, el Ministeri d'Afers Estrangers va contactar amb en Ballester i li preguntà si es podia fer. Ell, evidentment, va dir que sí. "El Ministeri us pagarà la base." Nosaltres ens vam agafar a un ferro roent i, de manera imprudent, ens hi vam llançar.

—Va sortir bé.

—Sí. Ballester va anar a demanar ajuda a Polònia i jo vaig anar a Finlàndia, perquè sabia que ells tenien una mena de bases prefabricades. Entre setembre i desembre ho vàrem preparar tot, vam marxar i la vam inaugurar al gener. Què vull dir amb això? Que tots els arguments científics que Ballester va defensar durant anys no van valdre per res. Un mer interès polític va fer trobar els diners —que tampoc no eren tants— de seguida.

Àlex Milian

Biografia

Josefina Castellví, nascuda a Barcelona el 1935, va ser la primera dona que va dirigir una base a l'Antàrtida. El 1988, quan la va inaugurar, Castellví tenia una gran experiència com a oceanògrafa —treballava a l'Institut de Ciències del Mar (antic Inst. d'Investigacions Pesqueres) del CSIC des de 1960— però només dues expedicions a l'Antàrtida que, segons ella, "no eren prou per arriscar-se a aquella aventura". Tot i això, va acceptar el repte i va endegar un projecte que hagués espantat qualsevol. Josefina Castellví ha realitzat 36 campanyes oceanogràfiques i vuit expedicions a l'Antàrtida; ha publicat 74 treballs científics en revistes nacionals i internacionals i ha rebut, entre d'altres reconeixements, l'Encomienda de Isabel la Catòlica (1988), la medalla d'or al mèrit científic de l'Ajuntament de Barcelona (1995), la medalla Narcís Monturiol al mèrit científic i tecnològic de la Generalitat de Catalunya (1996) i el premi de la Societat Geogràfica Espanyola (1998). Ara, ja jubilada, viu en un càlid pis de l'Eixample —el mateix on va néixer— i és membre del Consell Assessor del Desenvolupament Sostenible de la Generalitat de Catalunya.

